

■ Vydává Kruh československých sociálních demokratů v zahraničí ■

MEZINÁRODNÍ POLITIKA

„Sociální demokracie dnes patří k významným politickým silám, které ovlivňují řešení aktuálních problémů světového vývoje,“ píše Jaroslav Čmejrek v obsáhlé stati Rudého práva (30. 9. 1986) a dokládá to výctem organizační i volební síly stran Socialistické Internacionaly; zvlášť při tom poukazuje na okolnost, že nyní vzrostl její vliv i v zemích Třetího světa.

V dalším pak vyzdvihuje „realistické pozice“ socialistického hnutí v úsilí o odzbrojení a mír, které v poslední době vedly k dialogu některých sociálnědemokratických stran s komunisty.

Duch celé stati je především odrazem změn, ke kterým zejména od nástupu nového vedení dochází v politické linii KSSS a které se zrcadlí také v linii východoevropských komunistických stran; v KSC zatím nejméně, dodejme.

J. Čmejrek na jedné straně vyvolává dojem, jakoby SI vyslovovala v mezinárodněpolitických otázkách vyhrady jen vůči USA, jakoby její vidění světa bylo - až na nepodstatné detaily - shodné s pohledem východoevropského komunismu. Na straně druhé máproti sociální demokracii řadu námitek, aniž by však její odlišná stanoviska konkrétně formuloval. Proto to činíme my. (P. Janýr)

AKO SVET VIDÍME MY

Z REZOLÚCIE KONGRESU SOCIALISTICKEJ INTERNACIONÁLY V LIME 20.-23. JÚNA 1986

- Novou a obrovskou realitou našej doby je doteraz neexistujúca internacionalizácia ľudstva. To vytvára rozhodujúcu vojenskú, hospodárskú, sociálnu a politickú skutočnosť, ktorá vyžaduje tvorčie prehodnotenie základných princípov demokratického socializmu.

Napriek tomu, že socialistické hnutie bolo teoreticky vždy internacionálne, vyžadujú tieto nové podmienky vyznanie sa v praxi k internacionalizmu, a to v oveľa väčšom rozsahu ako doteraz.

- Vzťah medzi Severom a Juhom považujeme za dramatický príklad novej globálnej vzájomnej závislosti v každej oblasti života. Prakticky rozmyšľajúci politici sa v osemdesiatich rokoch naučili, že aj dlhoby chudobných krajín ohrozujú blahobyť bohatých štátov. Hlad a nízka úroveň rozvoja boli vždy morálne zavrhnuté, ale teraz sú základom v spoločnej kríze, ktorá je dôsledkom melenaceja sa hospodárskej jednoty sveta, ktorá naše politické, sociálne a národné inštitúcie vo svojom vývoji zanechala hlboko za sebou. Naša posledná nádej je spoločné riešenie tejto situácie.

- Toto je aj preto pravdivé, nakoľko náš predpoklad, že svet vstúpi do nového obdobia stályho hospodárskeho rastu na základe národného a medzinárodného antiegalitarizmu, už v blízkej budúcnosti neobstojí. Jednou z hlavných príčin je skutočnosť, že úsporné opatrenia, ktoré boli tre-

Z OBSAHU:

MEZINÁRODNÍ POLITIKA

AKO VIDÍME SVET MY

str. 1

MÍSTO ZÁVODU VE ZBROJENÍ- ZÁVOD O PŘEŽITÍ

str. 3

REJKJAVIK: OBOUSTRANNÁ NEOCHOTA KE KOMPROMISŮM

str. 4

SI JAKO MÍROVÝ FAKTOR

str. 5

AKTUALITY

SPD: VÝSTUP Z ATOMOVÉ ENERGIE

str. 6

FAUSTOVSKÝ VÝHODNÝ OBCHOD S JADERNOU ENERGIÍ BYL ZTRACEN

str. 9

PROTI ATOMOVÉ ENERGIÍ: KONGRES LABOUR PARTY, ITALŠTÍ SOCIALISTÉ

str. 11

DISKUSE

DIALOG PROTIKLADŮ

str. 11

VZPOMÍNKY

BRUNO KREISKÝ: ČECHY V MÉM ŽIVOTĚ (dokončení)

str. 15

tlem svetu v osemdesiatych rokoch nanútené, sú ako ohrozením pre bohaté štáty, tak aj výstrahou pre chudobné národy. Vzniká tu nebezpečie vzťahu nezamestnaných výrobcov a hladných spotrebiteľov, ako aj vzťahu ohrozených veriteľov a chudobných dlžníkov.

- Väčšina hroziacich problémov v oblasti ochrany životného prostredia a v oblasti rozvoja vznikajú ako dôsledok rozšírenej chudoby a nespravodlivého rozdelenia rezerv v jednotlivých štátoch a v rámci štátov a oblastí.

- Ak nepríde k drastickej zmene súčasného vývoja, budú preteky v zbrojení ešte povážlivejšie, nakoľko nové druhy zbrani umožňujú obidom kontroly zbrojenia.

- Miestne konflikty v centrálnej Amerike, strednom Východe, južnej Afrike, ďalej na Východe a v ostatných oblastiach prinášajú smrť a ničenie nielen v uvedených oblastiach, ale môžu byť aj príčinou intervencií a konfliktov veľmoci.

- S ohľadom na to, že vysokorozvinuté západné štáty majú sústavne ťažkosti s chronickou nepravdivosťou, ktorá vznikla ako dôsledok povojnovej hospodárskej konjunktúry sedemdesiatych rokov, budú pravdepodobne prinútené k štrukturálnym zmenám, a to po ukončení protirečivého zlepšenia situácie spred troch rokov.

- Hospodárske systémy východných krajín sú v ťažkom krízovom období, ktoré je dôsledkom nedemokratického a príliš centralizovaného plánovania, byrokracie a nedostatku individuálnej motivácie. Budúcnosť bezpochyby prinúti tieto krajiny k diaľkosiahlym koncepčným a štrukturálnym zmenám, aby takto mohli upokojiť svoje vlastné potreby a aby sa mohli zúčastniť plodnej hospodárskej interakcie medzi Severom a Juhom. Vo svete, kde štáty sú čím ďalej tým viac od seba závislé, nemôžu sa ani tieto krajiny izolovať od ostatných. Taktiež by nemali byť ostatnými štátmi izolované. Východné štáty musia byť súčasťou medzinárodnej snahy o vytvorenie nového hospodárskeho poriadku.

- Rozhodne odmietame teóriu, že demokracia je privilégiom priemyselne vyspelých štátov. Tak isto ako boj Juhu provokuje vládu bohatých a silných zo Severu, tak aj socialisti Juhu sa spoliehajú na tie isté sily z ľudu, i keď s iným historickým a kultúrnym kontextom. Preto nám demokratické ciele z posledných troch rokov v treťom svete dodávajú veľa odvahy. Pozdravujeme naše členské strany a našich priateľov, ktorí sa zúčastnili týchto udalostí v mnohých štátoch sveta. Venujeme sa prerozdeleniu príjmov a bohatstva, hospodárskej demokracii, sociálnej spravodlivosti ako na Severe, tak aj na Juhu. Priznávame preto priority podpory tým silám, ktoré sú demokratické alebo demokraticky orientované a ktoré akceptujú ľudské práva.

- Neveríme v to, že ľudské práva a demokracia sú v treťom svete luxusom, na ktorý majú národy právo až potom, keď boli istou elitou, alebo dokonca elitou národov poučení o pravidlách a umení hospodárskeho rozvoja. Podľa nášho názoru sa pri dosiahnutí cieľov prerozdelenia dôchodku a bohatstva a pri prekonaní rasistických a etnických predsudkov uvoľnia také sily, ktoré zrýchlia hospodársky rozvoj a mimo toho zaručujú, že technický rozvoj je nástrojom liberalizácie a nie útľaku.

- Uvedomili sme si postupujúce ničenie prírody ako aj vykorisťovanie obmedzených zdrojov prírodného bohatstva. V treťom svete sme svedkami likvidácie lesného porastu a rastlinných kultúr vo viacerých štátoch. Mimo toho si uvedomujeme zvyšujúci sa podiel nečistoty ovzdušia na odumieraní lesného porastu, ako aj škodlivých následkov na zdraví,

- nadprodukcii v poľnohospodárstve,

- vykorisťovanie morí, jazier a rezerv pitnej vody, ohrozenia atmosféry a genetických rezerv. Naša pozornosť je stále viac upriamená na vplyv faktorov a prostredia v ktorom žijeme, na ľudské zdravie.

- Katastrofa v Černobyle zdôraznila medzinárodný charakter otázok ochrany prírody. Nukleárne žiarenie nepozná hraníc. Nehoda upozornila na základné rizikové faktory atómovej energie. Napriek tomu, že medzi členskými stranami SI nie je zatiaľ odsúhlasená jednotná línia, je najvyšší čas pre vypracovanie konceptu zabezpečenia energetiky bez využitia atómovej energie. Všetky štáty sa musia podieľať na informačnom systéme o vývoji a nehodách pri využívaní atómovej energie a musí byť priznané právo na informovanosť každému štátu.

- Mier a odzbrojenie sú pre prežitie, ďalší rozvoj a slobodu bezpodmienečne nutné. Preteky v zbrojení ohrozujú existenciu ľudstva a obmedzujú prijatie efektívnych opatrení pre hospodársky a sociálny rozvoj. Ďalej je príčinou zhoršenia medziľudských vzťahov.

- Vzniká nebezpečie, že stratíme právo na život a prežitie, a to ako jednotlivci, tak aj národy. Stratíme právo rozvíjať naše spoločenské systémy, právo na život v mieri, slobode a solidarite.

- Nukleárna vojna by zničila našu planetu a zlikvidovala ľudstvo. V tejto otázke nesmieme pripustiť žiadnu debatu: nukleárna vojna by bola nenapraviteľným zločinom proti ľudstvu.

- Jednotlivé vlády musia uznať, že ich nároky na bezpečnosť sa nemôžu vyriešiť ani zvýšeným zbrojením, ani inováciami v oblasti zbrojárskej techniky. Vylepšiť sa musí kvalita politického rozhodnutia a nie kvalita zbrani.

- Prává bezpečnosť' je kolektívna bezpečnosť'. Základom môže byť len súdržnosť', pričom sa musí rátať s potrebami bezpečia všetkých štátov a aspirácie všetkých národov. Potrebujeme novú politiku spolupráce, dôvery a otvorenosti.

- Je tiež dôležité zabrániť vývoju leteckých alebo satelitných obranných systémov, bez ohľadu či sú umiestnené na zemi, vo vzduchu, alebo vo vesmíre. Dohoda ABM Treaty, ktorú ZSSR a USA uzatvorili v roku 1972, musí naďalej zostať v platnosti. Využitie vesmíru musí byť ohraničené len na mierové účely.

- ZSSR a USA okamžite zastavíť rozmiestňovanie rakiet stredného doletu s atómovými hlavícami a definitívne uzatvoríť dohodu o znížení ich stavu a odstránení existujúcich systémov. Táto dohoda musí platiť aj pre systémy, umiestnené vo východnej Európe, ktoré boli ako odpoveď na umiestnenie amerických nukleárných zbraní vytvorené.

- SI zásadne odsudzuje použítie ozbrojenej moci, ktoré je v rozpore s Chartou OSN. SI má obavy z využívania vojenských intervencií na riešenie medzinárodných, národných a oblastných konfliktov. Svet nemôže nastúpiť cestu odplaty, nenávisťi a spoliehania sa na vojenskú moc. V doteraz nepoznanom objeme narušujú teroristické činy medzinárodnú a národnú atmosféru. Terorizmus nemôže byť akceptovaný ako druh vojny alebo ozbrojeného boja. Hrozba terorizmu, ktorá nepozná rozdiely, je namierená proti základom civilizovaného národného a medzinárodného života a zasahuje väčšinou bezbranných. Terorizmus plodí zase len terorizmus a je zodpovedný za stále sa zvyšujúci podiel násillia vo svete. St'ážuje a zabraňuje politické riešenie problémov. Demokratickí socialisti preto kategoricky odmietajú túto vražednú činnosť'. Pre teroristické činy nie je opodstatnené žiadnych podmienok, či sú vykonávané, alebo podporované osobami, skupinami alebo vládami. Demokratickí socialisti preto vyzývajú k návratu k mierovým a nenásilným činom v politike a za izoláciu a odsúdenie všetkých, ktorí aj naďalej používajú terorizmus za presadzovanie svojich politických cieľov a záujmov.

- SI vyjadruje svoje vážne obavy k trvajúcej vojenskej okupácii Afganistanu. SI je mimoriadne znepokojená zo zvyšujúceho sa podielu porušovania ľudských práv zo strany sovietskych a afgánskych vojenských síl, ktoré je nemierené ako proti príslušníkom odboju tak aj civilnému obyvateľstvu. Je znepokojujúca aj situácia 4 miliónov afgánskych utečencov v Pakistane a v Iráne.

SI podporuje snahy vyvolať OSN k politickému riešeniu tejto vojny a je názoru, že riešenie konfliktu musí spočívať v stiahnutí sovietskych vojsk a v nastolení práva afgánskeho ľudu na národné sebaurčenie. SI žiada všetky členské strany k spolupráci pri poskytovaní humannej pomoci a to ako v utečeneckých táboroch, tak aj v Afganistane samotnom.

- Máme obavy zo sústavného porušovania ľudských práv, hlavne z činov, ktoré odporujú bodom Helsinskej dohody o práve voľného pohybu názorov a ideí. Sme preto solidárny so všetkými demokratickými hnutiami vo východnej Európe - ako Solidarnosć -, s bojom o základné práva, ako sú práva odborov, náboženská sloboda, ochrana práv národnostných menšín. Sme toho názoru, že náš prihovor za odzbrojenie a uvoľnenie napätia vyvolá aj výhodnejšiu atmosféru pre tieto demokratické hnutia.

- Súčasne je SI si vedomá zhoršujúcej sa situácie Židov v ZSSR, a hlavne postoja ZSSR k vyst'ahovaniu sa týchto Židov do Izraelu. Sme si aj vedomi postupujúcej miery šikanovania tých Židov zo strany úradov, ktorí v zmysle medzinárodných práv požiadali o vyst'ahovanie. Žiadame preto vládu ZSSR o prepustenie tých Židov z väzenia, ktorí boli len z tohoto dôvodu uväznení. Žiadame vládu ZSSR o umožnenie vyst'ahovania tých Židov, ktorí o to požiadajú. Sme vážne znepokojení neumožnením a zapieraním základných kultúrnych práv pre Židov, ako napr. právo na štúdium, alebo právo vyučovania vlastného jazyka.

MÍSTO ZÁVODŮ VE ZBROJENÍ ZÁVODY O PŘEŽITÍ

Z REZOLUCE ZASEDANÍ BYRA SI V BONNU 16.ŘÍJNA 1986

Socialistická internacionála vyzývala opakovaně k oživení dialogu mezi bloky a uvnitř bloků, k reálnému pokroku v jaderném a konvenčním odzbrojení a k novému uvolnění. Musí být vyvinuto všechno úsilí k překonání mrtvého bodu při jednání o atomových, kosmických a konvenčních zbraních.

Setkání vůdců SSSR a USA v Rejkjavíku ztroskotalo na neshodě v otázce SDI. Přesto však naznačilo vyhlídky na významné kroky na úseku odzbrojení. Měli bychom proto vyvinout úsilí o realizaci těch bodů, ve kterých byla v Rejkjavíku naprostá shoda - v souhlase se sovětsko-americkými cíli zabránit závodům ve zbrojení v kosmu a jejich skončení na zemi. Před a během vrcholného setkání v Rejkjavíku bylo dosaženo mnoha pozitivních elementů, jako např. ochoty obou stran k váž-

ným rozhovorům o dalekojdoucím snížení jaderných zbraní a o efektivních opatřeních jeho kontroly, zejména kontroly na místě samém (inspection in situ).

Naléháme na provedení oběma stranami vyhlášené shody o snížení strategických arzenálů a naléháme na to, aby bylo započato se snížením na 50 procent. Stavíme se - a stavěli jsme se vždy - proti závodům ve zbrojení v kosmu. Stejně životně důležité je zachovat smluvní systém ABM, který zakazuje vývoj, zkoušky a rozmíst'ování systémů ABM, které nejsou umístěny na zemi. Musí být také respektovány horní hranice, stanovené smlouvami SALT.

Dokud neexistuje dohoda o strategických vztazích mezi oběma supervelmocemi, mělo by být alespoň nalezeno řešení pro problémy, které s tím nejsou přímo spojené. Naléháme proto na obě strany, aby byla realizována dohoda, které bylo dosaženo o systémech středního doletu a aby byla bezodkladně uzavřena dohoda, která by spočívala na nulové opci pro Evropu.

Dále je nutné započít ve střední Evropě s redukcí a odzbrojením nukleárních systémů kratšího doletu a stejně tak konvenčních zbraní. Evropa má plné právo žádat, aby ohrožení, kterému je vystavena nesmírným nahromaděním jaderných a konvenčních skladisti' zbraní, bylo okamžitě zmenšeno.

Shody v Rejkjavíku ukazují, že je také zralá doba pro úplný zákaz zkoušek. Vyzýváme obě strany, aby se zdržely dalších pokusů s jadernými zbraněmi. Bezodkladně by měla být uzavřena smlouva o ukončení jaderných zkoušek.

Vítáme a podporujeme výsledky Stockholmské konference, které skutečně představují kroky správným směrem ke zmírnění napětí a pro konvenční stabilitu v Evropě. Výsledky ze Stockholmu zmenšily riziko nenadálého útoku. Nyní by měla být vypracována konstruktivní odpověď' na Budapeš'tskou výzvu, aby tím byl vytvořen rámec k jednáním o snížení konvenčních jednotek a výzbroje.

Konvenční odzbrojení je důležité pro znovuzahájení uvolňovacího procesu v Evropě.

Odzbrojení v Evropě nesmí vést k zvýšení zbrojení v jiných částech světa. Jsme pro účinnou kontrolu zbrojení v Asii, Latinské Americe a v ostatních oblastech.

Socialistická internacionála žádá, aby závody ve zbrojení byly nahrazeny závody o přežití.

REJKJAVIK: OBOUSTRANNÁ NEOCHOTA KE KOMPROMISŮM

Z REZOLUCE PŘEDSEDŮ EVROPSKÝCH STRAN, BONN 16. ŘÍJNA 1986

Vrcholná schůzka v Rejkjavíku ukázala, že možnosti dosažení významných a obsáhlých dohod o odzbrojení zaznamenala neúspěch v důsledku oboustranné neochoty ke kompromisům v otázce SDI.

Vyzýváme naléhavě obě velmoci, aby se i nadále řídily Ženevskou dohodou (z ledna 1985) o zabránění závodů ve zbrojení v kosmu a jejich ukončení na zemi. Více bezpečnosti - především v Evropě - nesmí být znemožněno výzkumným programem, který eventuálně nebude uskutečněn (v originále: „which might never become real“).

Evropské vlády by měly usilovat o to, aby se znovu projednávaly návrhy smluv, které obě strany v Rejkjavíku předložily.

Dokud neexistuje dohoda o strategických vztazích mezi oběma supervelmocemi (vzájemný vztah mezi SDI, strategickými řízeními střelami a bombardovacími letouny a smlouva ABM), měly by být vyřešeny přinejmenším problémy, které s tím přímo nesouvisí, tj. musí být uskutečněno úplné stažení raket středního doletu z Evropy. Musí být zahájena jednání o snížení a stažení všech zbraní krátkého doletu.

Musí být dál zkoumány možnosti bezatomového koridoru, jak byl navržen Palmeho komisi, stejně jako možnosti zřízení pásem bez atomových a chemických zbraní. Západoevropské národy nemožou svou odpovědnost za bezpečnost delegovat na jiné. Musí být připraveny účastnit se na všech druzích jednání o kontrole zbrojení, při kterých jsou jejich zájmy ve hře; k tomu patří také jednání atomových mocností o jaderných arzenálech v Evropě.

Evropská konference států, které nevlastní atomové zbraně, by vyjádřila starost a životní zájem této skupiny států a je dnes potřebnější než kdy jindy.

Vůdčové evropských socialistických a sociálnědemokratických stran žádají znovu Atlantické společenství, aby na Budapeš'tskou výzvu byla dána pozitivní odpověď' a aby byl vytvořen rámec pro jednání ke snížení konvenčních jednotek a zbraní. Tato jednání by měla zahrnovat zvláštní zájmy střední Evropy, ve které existuje velká koncentrace jednotek a zbraní.

Evropa má na tomto úseku zvláštní odpovědnost a musí podle toho jednat.

Důležité pokroky, které přinesla Stockholmská konference v oblasti vytvoření důvěry odrážejí

cenu, jaká je v Evropě přičítána uvolnění a to bez ohledu na strategické vztahy mezi supermocnostmi.

Nesmí dojít k žádnému dalšímu kolu závodů ve zbrojení. Je to nová šance a výzva pro Evropu.

SOCIALISTICKÁ INTERNACIONÁLA JAKO AKTIVNÍ MÍROVÝ FAKTOR

Před 10 roky byl Willy Brandt zvolen prezidentem Socialistické internacionály. Magazín SPD Vorwärts s ním při této příležitosti uveřejnil rozhovor, vedený těsně před schůzkou Gorbačov-Reagan v Rejkjavíku.

- Když jste před deseti lety nastupoval do úřadu presidenta Socialistické internacionály (SI), položil jste si určité podmínky. Chtěl jste konec rezolucování a víc pragmatického jednání a práce. Podářilo se to?
- Nemyslím, že mezi rezolucemi a pragmatickým jednáním je protiklad. Jde o to, co v rezolucích je. A v tom ohledu jsme se v průběhu let snažili vyjadřovat se tak, abychom spojovali rozumné vytyčování cílů s návrhem konkrétních kroků.

- SI byla kdysi nazývána grémiem lékařů u nemocničního lůžka státního komunismu a pozdního kapitalismu. Není to přeceňováním jejich možností?

- To by bylo skutečně přehnané. Ale tak špatně to také není. SI je jistě schopná poznat slabosti, chyby a nedostatky dnes dominujících systémů. To však ještě není totéž co terapie. Zůstává otázka, zda jsou k dispozici prostředky k uplatnění léčebných metod. My jsme si vlastně zvykli nevyvolávat dojem - to by patřilo k takovému obrazu - že bychom byli třetí světovou mocností. To nejsme.

- Jak byste tedy Socialistickou internacionálu definoval?

- Jako politické seskupení, pracovní společenství vzájemně spojených, ale jinak nezávislých stran v mnoha částech světa, které spojují své analýzy s hledáním návrhů, jak by se věci mohly změnit.

- Tato práce se ponejvíce děje s vyloučením veřejnosti. Proč vlastně?

- Protože předčasným zveřejněním se často ohroží to, čeho se chce dosáhnout. To je především zřejmé v řadě otázek lidských práv. Stále znovu dochází k situacím, kdy je třeba volit: chceš se dostat do novin nebo chceš dosáhnout něco konkrétního pro člověka? To platí i v případě válčících stran. Není možné se vyhnout tomu, že řada věcí se nemůže odehrávat veřejně.

- Nejsou úspěchy SI méně závislé na organizaci a víc na mezinárodní prestiži jejich vůdců?

- Nepodceňují úlohu osobnosti v politickém procesu. Ale stejně jako vedoucí osobnosti je důležitá i váha stran nebo hnutí, které zastupují.

- Harald Wilson označil SI v r. 1972 jako „nástroj samolibých Evropanů“. Od té doby se zvětšil význam členských stran z třetího světa. Změnilo se vědomí levice v Evropě?

- Kritika Harolda Wilsona dnes už neplatí. Za deset let, co jsem prezidentem byl vybudován svého druhu sloup v Latinské Americe; dnes přísluší z této části světa k SI dvacet stran. Jiné těžiště vzniklo v Africe, je to důležité těžiště aktivity SI zejména ve vztahu k jižní Africe. Evropské strany pochopily, že skutečnou Internacionálou je jen taková, která přemýšlí o mezinárodních otázkách nejen na základě evropských úvah, nýbrž když se zasazuje o věci, které vyplnou z porad Evropanů a těch z jiných částí světa.

- Konzervativní politikové SI vytykají, že dělá osvobozeněcká hnutí „salonfähig“. Je to politika SI?

- Někdo přece musí upozornit veřejnost ve vlastní zemi na to, kdo vlastně zastupuje většinu nebo budoucnost. Konkrétně: bylo správné, že jsme jednali s africkým Národním kongresem ACN pokud jde o jižní Afriku a se SWAPO pokud jde o Namibii jako s legitimními zástupci většiny. V tomto smyslu je nutno při analýze každé dané země vycházet z toho, kdo zaprvé má historicky pravdu a kdo zadrhé vedle toho ještě zastupuje většinu. Pak je třeba se prosadit vůči mnoha lidem, jejichž myšlení zůstává pozadu, jak to vidíme na africkém případě.

- Mnohdy vzniká dojem, jakoby SI dosáhla ozvěny spíš v Moskvě než ve Washingtonu ...

- Domnívat se že to, co přednášíme, není ve Washingtonu slyšeno, je omyl. Jsme v úzkém myšlenkovém spojení s důležitými silami v americkém Kongresu, ne v Bílém domě, for the time being, ale v Kongresu.

- Jaké možnosti má SI působit politicky na obě velmoci?

- O tom nemám žádné iluze. Je to částečně otázka, jak ovlivňuje proces diskuse, částečně otázka, co strany SI zejména tam, kde jsou ve vládě, do ní mohou vnést.

- V sobotu se sejdou Reagan a Gorbačov v Rejkjavíku. S jakými výsledky počítáte?

- Především považují za dobré, že se setkají. Současně doufám, že udělají víc než jen několik zdřáhavých kroků. Ještě konkrétněji: setkání nesmí skončit takovým rozčarováním, k jakému došlo krátce po ženevském setkání v minulém roce.

- Mohlo by dojít ke konkrétním krokům v odzbrojení?

- Považuji za možné, že nyní dojde k mezidohodě o raketách středního doletu, která byla na mnoha místech ohlášena. To by bylo lepší než nic. Důležitější by bylo, aby z Rejkjavíku vzešlo něco, co s hlediska obou představuje jejich životní zájem, totiž strategické zbraně, mezikontinentální zničující mašiny.

- A kde zůstávají evropské zájmy?

- Pro mne je důležitá otázka - a tou se bude důkladně zabývat také Socialistická internacionála v Bonnu -

co budou Evropané dělat po Rejkjavíku. Jestli budou vděční za droby, které jim v Rejkjavíku velikáni hodí se stolu, nebo zda řeknou: teď musíme hájit naše vlastní zájmy. K tomu je třeba položit ještě otázku: kdy skončí vídeňské rozhovory o omezení armád? Kdy se bude dál rozvíjet myšlenka koridoru bez jaderných zbraní? Kdy se začne jednat o myšlenku stáhnout chemické zbraně z obou německých států?

- Při posledním zasedání SI v Limě jste řekl, že SI

má dobu svého rozvoje ještě před sebou. Co jsou její budoucí úkoly?

- Těžiště minulých deseti let by měla zůstat. SI musí zůstat aktivním faktorem tam, kde jde o zajištění míru. Musí být ještě aktivnější v problematice Sever-Jih. A za třetí myslím na otázky lidských práv. Ne jako na propagandistická představení, ale jako na něco, co navazuje na dobu, ve které dělnické hnutí vzniklo.

- To je před dobrými 120 lety ...

- Tehdy, v šedesátých letech minulého století byla v Londýně za účasti jednoho muže z Treviru jménem Karel Marx založena první dělnická internacionála. Ve svém programu žádala, aby prosté zákony rozumu a morálky, které by měly platit v životě mezi lidmi, se staly i určující linií pro vzájemné vztahy států.

- Od toho jsme ale dnes ještě hodně vzdáleni ...

- Správně, i když se mnohé zlepšilo. Musíme však ještě konkrétněji usilovat o to, aby bylo dosaženo pokroku při hájení a rozšiřování lidských práv. To zůstává třetím důležitým bodem naší práce. Právě na tomto úseku je nekončící mnoho práce. (Vorwärts 11. října 1986)

AKTUALITY

SPD: VYSTOUPIT Z ATOMOVÉ ENERGIE!

Kritické stanovisko k atomové energii není důsledek Černobylu. Po krátkém údobí euforie z možnosti, která se lidem jejím „mírovým využitím“ nabízel, se objevily první skeptické námitky, ke kterým stále přibývaly další, zejména po nehodě v Harrisburgu. Katastrofa v Černobylu tento proces postupné přeměny myšlení urychlila a vedla k formulování jasných politických závěrů. Dokumentujeme to na výtahu z interních diskusních podkladů „Poučení z Černobylu: od rozhořčení ke změně“, které nám byly dány pro KO-RESPONDENCI k dispozici německou sociálně demokratickou stranou.

ATOMOVÁ ENERGIE: VELKÉ NADĚJE NA CIVILNÍ VYUŽITÍ

V 50. letech byl na celém světě vyhlášen atomový věk. Civilní využití atomové energie bylo velkou nadějí, která měla přinést lidstvu štěstí a blahobyt; mnozí vědci, kteří pomáhali při vývoji atomové bomby, chtěli její prokletí zažehnat. Ve vědě a politice se prosazovala optimistická nálada: Atoms for Peace, mírové využití atomové energie, byla deviza onoho času.

Ernst Bloch popsal tehdy v „Principu naděje“ atomovou energii jako formu energie, která „v modré atmosféře míru může udělat z pouště úrodnou zem, z ledu jaro. Několik stovek liber uranu a thoria postačí, aby zmizela Sahara a poušť Gobi, aby se Sibiř, severní Kanada, Grónsko a Antarktida změnily v Rivieru“.

SPD sdílela tuto všeobecnou euforii a na mnichovském sjezdu v roce 1956 schválila plán využití atomové energie, v němž se říkalo: „Atomová energie může vést k dosud netušenému blahobytu všech lidí. Může se stát požehnáním pro stamiliony lidí, kteří dosud žijí ve stínu“.

Fascinace technickými možnostmi překrývala zprvu všechny pochyby o ovládnutelnosti této techniky.

ROZVOJ ATOMOVÉ ENERGIE VEDE KE KONTROVERZI

Sociální demokraté byli hrdí, že sociálněliberální koalice v roce 1973 přijala první energetický program v NSR, v jehož prvním dodatku po naftové krizi v roce 1974 byl přijat požadavek urychleného využívání atomové energie.

V polovině 70. let byl plánován gigantický program výstavby atomových elektráren. Zcela přehnané představy o růstu spotřeby energie a podcenění úsporných opatření vedly v těchto letech k

falešným očekáváním a prognózám. Produkce atomových elektráren měla do roku 1985 dosáhnout cca 50 000 megawattů; skutečná kapacita roku 1985 byla 17 000 megawattů. Dnes víme, že všechny prognózy růstu se ukázaly jako chybné.

V 70. letech však vyvstaly pochybnosti i na mezinárodně bezvýhradně pozitivním pohledu na atomovou energii. Rozhodující roli přitom hrály iniciativy americké a kanadské vlády. Dogma o jasné oddělitelnosti civilního a vojenského užití atomové energie se zhroutilo. Možnosti vojenského zneužití se stávaly stále zřetelnější.

V druhé polovině 70. let byla v SPD vedena široká diskuse o riziku a nebezpečí atomové energie. V prosinci 1977 byl na sjezdu v Hamburku učiněn pokus převést stávající zásadní rozpory na společného jmenovatele: „Možnost zvolit jadernou energii musí zůstat zachována, ale na druhé straně musí být vytvořena možnost zřeknutí se jaderné energie v budoucnosti“. Menšina se už tehdy zasazovala za okamžité zastavení příprav na budování nových atomových elektráren.

KRIZE ATOMOVĚ ENERGIE

Po nehodě v Harrisburgu v březnu 1979 si poprvé široká veřejnost uvědomila, že zvládnutelnost atomové techniky je ve skutečnosti sporná. Bylo nutno si přiznat, že nehodu s velkým rozsahem škod nelze vyloučit.

Na berlinském sjezdu v r. 1979 byla úloha civilního využití atomové energie formulována takto: „Je možno očekávat, že růst potřeby elektřiny v příštích letech může být pokryt dalšími tepelnými elektrárnami. Naproti tomu není v žádném případě jisté, zda jimi může být kryta vyšší potřeba elektřiny i dlouhodobě. Proto dnes nelze rezignovat ani na další využívání jaderné energie, ani na další výstavbu atomových elektráren.“

Mnichovský sjezd v roce 1982 však už zřetelně kritizoval sociálně-liberální vládu, že neučinila žádný vážně míněný pokus o nastoupení cesty bez atomové energie.

DNEŠNÍ STAV DISKUSE V SPD O ATOMOVĚ ENERGII

V roce 1984 se SPD na sjezdu v Essenu usnesla, že za atomovou energii „je možno převzít odpovědnost jen ještě na přechodnou dobu“. Parlamentní frakce SPD toto stanovisko doplnila a precizovala tím, že se postavila proti výstavbě zařízení na regeneraci jaderného paliva ve Wackersdorfu a rychlého reaktoru v Kalkaru. Energetický poradní sbor předsednictva strany zdůraznil v březnu 1986 - ještě před Černobylem - přechodný charakter atomové energie. Černobyl je pro nás podnětem, abychom náš postoj k hodnocení atomové energie zdůraznili a konkretizovali.

Technika má svoje hranice. Člověk hledal prostředky k ovládnutí techniky a přírody a v tomto úsilí dosáhl velkého pokroku; náš blahobyt je toho plným důkazem. Ale málo jsme se ptali, jakou cenu za to budeme muset zaplatit. Nejpозději po Černobyli je však velké většině lidí u nás jasné, že i civilní využívání atomové energie se stalo reálným nebezpečím. Obavy, které dříve jen tu a tam formulovali jednotlivci, potvrdila skutečnost. Černobyl změnil svět.

Jen podle jistě nepřehnaných údajů politbyra KSSS vedla katastrofa reaktoru v Černobyli k radioaktivnímu zamoření asi 1000 čtverečních km velkého území v okolí elektrárny. Jen ty ztráty, které přímo souvisejí s katastrofou reaktoru, činí zhruba 2 miliardy rublů. Další škody v SSSR a v ostatních postižených zemích nelze dnes ještě ani dohlédnout.

Proto musíme náš vztah k technice přehodnotit. Technika zůstane nezbytnou pomocí k překonání bíd a také ke zvyšování blahobytu. Nové však je, že se může stát i nebezpečím pro vše živé.

Musíme se ptát, zda vůbec někdo může nést odpovědnost za vzniklá rizika, ohrožující samu lidskou existenci, jako je tomu např. u atomové energie. Její nebezpečnost dokonce pro celé generace leží v jiné rovině, než její výhody. Smíme používat jen takové technologie, jejichž následky „jsou slučitelné s trvalostí lidského bytí na Zemi“ (Hans Jonas). Nejde však jen o člověka; jde o celou přírodu. Únosná je proto jen taková technika, která činí zadost lidské zodpovědnosti za přírodu.

Při hodnocení atomové energie vycházíme z následujících úvah:

- Stupeň rizika nutí k obratu

Veřejná diskuse o technické bezpečnosti atomových zařízení vedla ke zlepšení zajišťovací techniky. Pravděpodobnost katastrofy je velmi malá; avšak rozsah škod je nezměrný. Radioaktivní zamoření velkých ploch, před kterým nikdo nemůže uniknout, není už po Černobyli abstraktním odhadem rizika.

Absolutně bezpečné technické systémy neexistují - i když zcela pohlíme o lidských chybách nebo sabotážích. Za technické systémy, při nichž jediná nehoda může zabít tisíce lidí, způsobilá dlouhodobé škody na zdraví a trvalé dědičné škody právě tak jako staletí trvajících radioaktivní za-

moření celých oblastí, nelze převzít zodpovědnost. Každá technika nabízí šance a obsahuje rizika. Ty musí být vždy vyváženy. Pro atomovou energii však platí: její riziko má vůči takřka všem jiným technologiím od základu jinou kvalitu, protože rozsah nehody není prostorově a časově dohleditelný.

- Civilní a vojenské použití není možné oddělit

Všechny na světě používané atomové reaktory umožňují vojenské použití štěpných materiálů. Některé více, některé méně, ale pro všechny platí: Technické hranice mezi stavbou atomové bomby a výstavbou atomových elektráren neexistují. Rozšíření atomových reaktorů ve světě zvyšuje nebezpečí, že počet států, vlastnicích atomové zbraně, dále poroste. Dnes už ani přesně nevíme, kolik zemí je již schopno je vyrobit.

- Je nutno si uvědomit odpovědnost za příští generace

Odpad z atomových zařízení nelze beze zbytku odstranit. Musí být - alespoň jeho velmi nebezpečné části - natrvalo bezpečně uskladněn. Tento problém však není nikde na světě skutečně vyřešen. Totéž platí i o likvidaci odstavených atomových elektráren.

Tyto nevyřešené problémy budou zatěžovat příští generace a omezí jejich možnost zvolit si v budoucnosti svůj způsob života. Budou muset žít s hypotékou vysoce radioaktivních látek na neomezeně dlouhou dobu.

Nepřehlédíme, že používání fosilních paliv a s ním spojené škody na životním prostředí představuje vážný problém, který musí být řešen. Zatěžování životního prostředí používáním uhlí, nafty a plynu ale nesmí být používáno jako argument pro atomovou energii.

- Realizovat společenskou slučitelnost

Provoz atomových elektráren vyžaduje bezpečnostní opatření dosud nepoznané intenzity. Přitom musí být zaručena nejen technická bezpečnost, nýbrž i společenská únosnost atomových zařízení. Na jedné straně musí být vyloučena neodborná obsluha. Jsme „první generace v lidských dějinách, která si už nemůže dovolit chyby“ (Olof Palme). Na druhé straně nesmějí být otevřeny nové možnosti pro sabotáže, terorismus a kriminalitu. Nesmíme připustit, aby nutná ochrana atomových zařízení omezovala ústavou zaručená práva svobody. Riziko atomové techniky při normálním provozu stejné tak jako při možných nehodách ponese každý jedinec, ať chce či nechce. Ohrožuje trvale jeho základní právo na svobodu, život a zdraví. Atomová technika podporuje kromě toho společenskou a hospodářskou koncentraci moci, která omezuje otevřenost průmyslové společnosti pro budoucí rozvoj a pro měnící se hodnoty.

- Kdo chce zmenšit rizika, musí být schopen vyvozovat poučení

Musíme být schopni opustit cestu, která se ukázala jako chybňá. Ukázalo se, že využití atomové energie je slepá ulička. Reagovat na toto poznání vyžaduje odpovídající činy proti silným politickým a hospodářským zájmům. Politika musí mít odvalu opustit vyjeté koleje.

NÁŠ OKAMŽITÝ PROGRAM NA PŘÍŠTÍ 2 ROKY

Bezpečně, jistě zajišťování energie bez atomové energie předpokládá nový rámec pro naši energetickou strukturu. Jde přitom o víc než jen o náhradu atomové energie s jejím podílem 41 milionů tun na celkové spotřebě primární energie 385 mil. tun měrného paliva v NSR; jde o víc, než elektrinu, která je dosud získávána atomovou energií, vyrábět v budoucnosti z uhlí, plynu či ropy. Dnes je nezbytné otevřít cestu pro novou strukturu zásobování energií, která

- se vzdá atomové energie,
- nejen že nezatíží životní prostředí, ale naopak mu odlehčí,
- bude šetřit fosilní zásoby energie,
- dá impulsy pro vývoj a rozvoj nových energetických technologií,
- průmyslově využije nové technologické příležitosti,
- neohrozí zaměstnanost,
- posílí odpovědnost nižších společenských jednotek za energetickou politiku,
- odmění občany i podniky za racionální a úsporné používání energie, stejně tak jako za rozvíjení dalších alternativ.

Těchto cílů lze dosáhnout jen krok za krokem. To znamená: výstup z atomové energie a vstup do ekologicky přijatelného energetického systému se nedá dosáhnout jinak než postupně.

Náš okamžitý program pro novou energetickou strukturu obsahuje návrhy na to, co má nyní být učiněno. Chceme otevřít možnosti jednání a alternativy a předložit je k veřejné diskusi, ke které zveme politické strany a státní správu, podnikatele a odbory, energetické hospodářství, spotřebitele, církev, společenské skupiny a v neposlední řadě i jednotlivce - občanky a občany naší země.

Vedení strany odhlasovalo v květnu 1986 následující kroky pro energetický systém bez atomové energie:

- Rychlý reaktor v Kalkaru nebude uveden do provozu. Výzkumné práce v tomto oboru nebudou pokračovat.
- Stavba zařízení na regeneraci jaderného paliva nebude pokračovat. Místo toho bude vyřešen problém konečného uskladnění.
- Nebudou udělována povolení k stavbě a provozu atomových elektráren.
- Všechny stávající atomové elektrárny budou podrobeny bezpečnostním zkouškám. Reaktory, neodpovídající bezpečnostním požadavkům, budou zastaveny.
- Podíl atomové energie na výrobě elektřiny bude postupně snižován.
- Vývoz atomových reaktorů ze zemí EHS do třetích zemí bude zakázán.

NÁŠ OKAMŽITÝ PROGRAM ZNÍ: ZAČÍNÁME S VÝSTUPEM Z ATOMOVÉ ENERGIE

V příštích dvou letech musí být odstaveny první atomové elektrárny. Kromě toho chceme zákon o atomové energii změnit tak, aby uvedení atomových elektráren do klidu bylo zakotveno v zákonu a aby zbylá rizika atomové energie byla pro tento přechodný čas co možná ještě dále zmenšena.

- Povolení ke stavbě a provozu dalších atomových elektráren již nebudou udělována.
- Stávající atomové elektrárny budou na základě zkušenosti z nehody v Černobylu podrobeny bezpečnostnímu přezkoušení tak, jak to odpovídá dnešnímu stavu vědy a techniky a s využitím celé šířky odborných znalostí.

Evropská smlouva o atomové energii musí být znovu projednána s cílem:

Zrušit podporu pro využívání atomové energie bez náhrady. Členskými státy, které se k výstupu z jaderné energie nepřipojí, budou určeny jednotné bezpečnostní normy pro stavbu a provoz jaderných zařízení včetně odstranění odpadů a likvidaci vysloužilých zařízení.

FAUSTOVSKY VÝHODNÝ OBCHOD S JADERNOU ENERGIÍ BYL ZTRACEN

Z projevu rakouského ministra zahraničí dr. Petra Jankowitsche na zvláštním zasedání Mezinárodní agentury pro atomovou energii v září 1986

Jaderná nehoda v Černobylu je pro svět několikerým naléhavým poučením. První z nich říká, že jaderná energie při dosavadním způsobu užívání není bezpečná. Černobyl nebyl izolovanou nehodou, jak se někdy tvrdí. Dá se říci, že je to sice nejhorší, nicméně pouze poslední ze série jaderných nehod. Schůzka expertů, která se sešla letos v srpnu ve Vídni a zabývala se jadernými nehodami v minulosti, jasně ukázala, že spektrum potenciálních zdrojů chyb, ke kterým při výrobě jaderné energie může dojít, nelze zúžit na miru, která by vyloučila nehodu. Lidské bytosti ani nemohou vytvořit stoprocentně bezpečnou technologii, stejně jako není možno stoprocentně zaručit bezchybné chování lidských bytostí.

Za druhé, jaderné mraky ignorují státní hranice. Výroba energie založená na jaderné síle zahrnuje nevyhnutelné riziko nenapravitelných a tvrdých následků, přesahujících hranice. Rozhodnutí, zda, jak a kde postavit zařízení, vyrábějící jadernou energii, nemůže být proto považováno za náležející pod svrchovanost kterékoliv země. Při nejmenším je zřejmé, že hranice přesahující důsledky užití jaderné energie musí být upraveny mezinárodními dohodami a ochotou ke spolupráci, založenou na takových dohodách.

Za třetí, požadavky chránit jaderné zdroje proti terorismu, sabotáži nebo jinému druhu zněužití jsou tak komplexní, že přiměřená ochrana povede k nepřijatelným zásahům do základních občanských práv. Opravdu se potvrzuje, že sama podstata jaderné energie vede vlády k tomu, že porušují právo lidu na informace.

Za čtvrté, vzrůstající užívání jaderné energie produkuje obrovské spousty vysoce radiotoxického odpadu, který musí být bezpečně uložen na velmi dlouhý čas, takže příští generace ponесou břemeno ještě v daleké budoucnosti. Nikdo dále nemůže dnes s jistotou říci, co se může stát, až budou existující zařízení vyřazena z provozu a nikdo neví, co to bude stát.

A konečně - Černobyl je dramatické upozornění na hrozbu jaderné apokalypsy. Černobyl ovšem není Hirošima - být' byly lidské oběti jakkoli velké. Nicméně, mírové a vojenské využití jaderné energie nemůže být od sebe odděleno.

Pro nás jsou poučení z Černobylu jasná. Faustovsky výhodný obchod s jadernou energií byl ztracen. Je nejvyšší čas opustit dosud sledovanou cestu při užívání jaderné energie, vyvinout nové,

alternativní a čisté zdroje energie a během přechodné doby soustředit veškeré úsilí na zajištění maximální bezpečnosti. Toto je cena, která musí být zaplácena, aby život na této planetě mohl pokračovat.

V roce 1978 zamítli rakouský lid v referendu užití zdrojů jaderné energie. To bylo dávno před Černobylem, ale důvody pro toto rozhodnutí rakouského lidu jsou v podstatě stejné jako poučení, které nám Černobyl dal. Co bylo v roce 1978 silným zdrojem nedůvěry a znepokojení, se stalo nyní, alespoň podle našeho názoru, nepopíratelnou pravdou.

Víme ovšem, že zaujímajíc takové stanovisko, jsme členy poměrně malého klubu. Je jen málo zemí - alespoň mezi průmyslovými zeměmi - které ještě nepoužívají jadernou energii. Nicméně poněkud větší klub států je skupina zemí, které z jaderné energie postupně vystupují. Uvědomily si totiž, že jaderná energie je, při nejlepším, technologií přechodu. Největší skupinou ovšem jsou ty země, které se ještě stále drží svých jaderných programů. I v nich však této politice oponují lidová hnutí a politické strany ve stále větším počtu zaujímají stanovisko „žádná jaderná energie“.

Škody, vzniklé z produkce jaderné energie a přesahující hranice jednotlivých států, vedou téměř nevyhnutelně k zájmovým konfliktům, protože mezinárodní veřejnost je rozdělena do výše uvedených zájmových skupin. I mezi sousedními státy, které spolu mají nejlepší vztahy, jsou problémy jaderné energie schopny tyto vztahy ztížit, jestliže obě země na poli jaderné energie zvolily různou cestu.

S ohledem na toto vše se nám zdá, že rychlý vývoj mezinárodního práva, týkající se problému vzniklého z užívání jaderné energie, a to bilaterálně i multilaterálně, má základní důležitost pro mezinárodní veřejnost. Existují tři otázky, ve kterých je pokrok na poli mezinárodního práva nejnepříznivější:

Ze prvé: Jak snížit riziko jaderných nehod?

Je zapotřebí dohod pro všeobecně přijatelné normy, pro způsoby, jak zajistit, aby byly dodržovány a dále aby byly permanentně poskytovány informace o chodu jaderných zařízení. Navíc, sousedící státy by měly jako partner mít eventuálně přístup k zásadním administrativním řízením již během plánovací fáze jaderného zařízení. To ovšem neudělá nukleární energii okamžitě bezpečnou. Ale přispěje ke zvýšení bezpečnosti během přechodného období, a to, podle našeho názoru, podle stoupající počet států k rozhodnutí: „Žádná jaderná energie“.

Druhá otázka, která by měla být projednávána: Jak zajistit rychlou pomoc v případě, že dojde k jaderné nehodě. V takovém případě jedna ze dvou dohod, které byly připraveny k přijetí touto konferencí, představuje první důležitý krok. Opatření provedená v této oblasti by nicméně měla být ještě dále rozvíjena, aby byl posílen systém multilaterální pomoci.

A třetí otázka: Jak uspokojit nároky, vzniklé ze škod, které utrpěly druhé země jako následek jaderné nehody? Jsme si plně vědomi, že běžné mezinárodní zákony takové nároky kryjí jen velmi nedostatečně. Je proto ještě naléhavější požadavek legálních mechanismů pro jejich uspokojení. K tomuto úkolu se mezinárodní veřejnost zavázala již v roce 1972, když přijala článek 22 Stocholmské deklarace o humánním prostředí.

Rakouská vláda má velký zájem na práci Mezinárodní právní komise, týkající se zodpovědnosti států za škodlivé následky z činů, které nejsou zakázány mezinárodními zákony. Nicméně vzhledem k tomu, že snahy Mezinárodní právní komise nebudou pravděpodobně ukončeny v dohledné budoucnosti, považujeme za potřebné zabývat se otázkou odpovědnosti států za radioaktivní, hranice přesahující znečištění ovzduší oddělené a s mimořádnou naléhavostí.

Uznáváme ovšem důležitost pařížských a vídeňských dohod o odpovědnosti za nukleární škody a těší nás značně rozšířené trvání na těchto zásadách. Ale současně nemůže být přehlédnuto, že řízení, která tyto dohody poskytují, nemusí být všeobecně přijata. Mělo by se tudíž přemýšlet o vpracování nových mezinárodních nástrojů, týkajících se odpovědnosti a kompenzace za jaderné škody, které by doplnily existující nástroje na všeobecně přijatelný systém. Dohoda z roku 1972 o mezinárodní odpovědnosti za škody způsobené vesmírnými objekty dává výtečný příklad takového nástroje.

Je tedy před námi ohromný úkol vytvořit mezinárodní zákon pro jadernou oblast. Musí být vytvořena celá síť legálních opatření na bilaterální právě tak jako multilaterální úrovni.

15. května 1986 promluvil rakouský spolkový kancléř dr. Fred Sinowatz v rakouském parlamentu o následcích nehody v Černobyli. Navrhl rychlé uzavření mezinárodních dohod o včasné varování a o pomoci v případě jaderné nehody. Dnes vidíme, že tento přístup k problému je sdílen mnoha členy mezinárodní veřejnosti.

Vůle dívat se na užití jaderné energie kritickým okem neznamená v žádném případě být nepřátelský vůči technologickému pokroku všeobecně. Opak je pravdou. Rakousko a rakouský lid věří v technologický pokrok. Potřebný vývoj nových koncepcí bude nutno provést na základě intenzivní mezinárodní spolupráce. V této souvislosti bude úloha Mezinárodní agentury pro atomovou energii jako podstatného činitele při koordinaci a jako spojovacího článku v takových mezinárodních

činnostech stále důležitější.

V současné době má Mezinárodní agentura pro atomovou energii důležitý úkol být centrem pro rozšíření mezinárodní spolupráce, týkající se zvýšení bezpečnosti při využívání jaderné energie. V této oblasti leží nejnaléhavější závěry, které bychom měli vyvodit z tragického poučení z bezprostřední minulosti. Je zapotřebí, aby uživatelé jaderné energie pečlivě analyzovali stav bezpečnosti svých jaderných zařízení, a bude-li zapotřebí, přizpůsobili svá zařízení požadavkům, které vyplývají z tohoto poučení.

Nicméně existuje jedna oblast, kde rozšíření činnosti Mezinárodní agentury pro atomovou energii považují za mimořádně naléhavé: Agentura si vysloužila velké uznání jako kontrolní orgán pro nerozšiřování jaderných zbraní. Rozšíření této kontrolní činnosti na inspekci bezpečnostních norem u jaderných zařízení by vskutku znamenalo ohromný pokrok ve snahách zabránit nehodám, podobným nehodě v Černobylu. Takové rozšíření činnosti Agentury je kryto mandátem, který jí byl udělen.

PROTI JADERNÉ ENERGII:

KONGRES LABOUR PARTY

Delegáti britské Labour Party schválili na kongresu v Blackpoolu návrh vedení strany, aby britské jaderné elektrárny byly postupně zastaveny. Návrh dostal dvoutřetinovou většinu a nemusí tedy být pojat do příštího volebního manifestu automaticky, ale musí být o něm jednáno. Návrh vůdce horníků Arthura Scargilla, aby výstup z jaderné energie byl skutečně během pěti let, dostal také většinu, ne však dvoutřetinovou. Zamítnut byl návrh odborů zaměstnanců v elektrárnách, aby před rozhodnutím byly důkladně prozkoumány všechny aspekty tohoto problému.

Schválený návrh vedení strany předpokládá následující:

Za příští labouristické vlády nemají být budovány žádné nové jaderné elektrárny. Pokud by vláda ministerské předsedkyně Thatcherové před příštími volbami zadala výstavbu dalších jaderných elektráren, příští labouristická vláda tyto smlouvy vypoví, pokud se pro to občané vysloví.

Zahájený program rozvoje a výstavby nových typů jaderných elektráren má být zastaven. Ty, které jsou v provozu, mají být podle svého stáří postupně uvedeny do klidu. Místo toho má příští labouristická vláda postavit víc uhelných elektráren a zajistit úspory elektrické energie a využít alternativní zdroje elektrické energie.

Hlasování přecházela neobyčejně živá diskuse, při které stály v popředí dvě otázky: vystoupit z jaderné energie vůbec a když ano, v jakém časovém období? Pro výstup bylo s odvoláním na Černobyl uváděno, že jaderné elektrárny jsou nejisté a nebezpečné a že odstraňování odpadu je nespolehlivé. I v dolech sice dochází ke smrtelným úrazům, ale nehody v jaderných elektrárnách by poškodily i budoucí generace. Odpůrci jaderných zbraní vedle toho poukazovali na spojitost využívání jaderné energie se zbrojním průmyslem.

(*Neue Zürcher Zeitung*, 3. 10.)

ITALŠTÍ SOCIALISTÉ

Italští socialisté, jejichž předseda Bettino Craxi je současným předsedou italské vlády, se v polovině září jasně a nekompromisně vyslovili proti atomovým elektrárnám. Místopředseda strany Claudio Martelli hned po návratu z norlberského sjezdu SPD (v posledních dnech srpna) zaujal jasně protiatomové stanovisko.

Desetiletý energetický plán Itálie předpokládá mj. stavbu pěti atomových elektráren o dvou blocích s celkovou kapacitou 10 000 MW. Jejich výstavba, která měla snížit extrémně vysokou (82 %) závislost na importu energie, byla až do katastrofy v Černobylu socialisty podporována. Podle názoru socialistů je NE k atomové energii vedle nebezpečí, které je s ní spojeno, odůvodněno také tím, že výroba elektřiny v atomových elektrárnách tvoří jen 0,8 % současné spotřeby energie v Itálii, takže zřeknutí se této možnosti znamená zachování současného stavu.

DISKUSE

DIALOG PROTIKLADŮ

Už několik let je ve středoevropských i dalších zemích v proudu diskuse o identitě Evropy, respektive střední Evropy. V létě 1985 pozval tehdejší rakouský spolkový kancléř a předseda Socialistické strany Rakouska k diskusi na toto téma, které dal název Dialog protikladů, ministry kultury Maďarska prof.dr. Bélu Kópecziho a NDR Hanse-Joachima Hoffmanna spolu s členem předsednictva Sociálnědemokratické strany Německa dr. Peterem Glotzem (pozn.: jeho teze jsme vveřejnili v 1. čísle Korespondence pod titulem So-

ciální demokracie jako evropská idea). Protokol jejich třídenních rozhovorů vyšel nedávno knižně. Přetiskujeme ukázky z jeho první části.

Sinowatz: Já pocházím z Burgenlandu, ze země, která patřila k Rakousku až od r. 1921, moji rodiče chodili ještě do mad'arské školy, aniž by uměli slovo mad'arsky, protože obyvatelstvo mluvilo německy. I označení Burgenland je sverázná, protože pochází od čtyř hradů, Pressburg, Odenburg, Wieselburg a Eisenburg, z nichž však žádný nepřípadl k Rakousku, ale k Mad'arsku nebo k Československu.

Tuto střední Evropu tvoří mnohotvárnost malých a středních států, sousedství německé řeči s různými slovanskými jazyky a s mad'arsčinou, rozmanitost náboženství.

A přes tuto mnohotvárnost, která je třeba Američanům těžko vysvětlitelná, protože je pro ně nezvyklé, že na takovém flíčku země existuje tolik států s tolika zvláštnostmi, je přece možné říci, že máme společnou historii, evropskou historii. Samozřejmě že historii, v níž bylo i mnoho nepřátelství a konfliktů.

Přesto však je v této oblasti něco jako vlastní kulturní klima, které mnohé přečkalo: katastrofu dvou světových válek, roky fašismu a desetiletí politického rozdělení vytvořením demarikační linie napříč Evropou. Ta dnes přirozené, to nesmíme zapomenat, silně ovlivňuje život lidí v Evropě.

Podíváme-li se však dnes na politickou a kulturní realitu Evropy, zjistíme příznačnou situaci. Máme sice rozdělenou Evropu, na jedné straně země Varšavského paktu, na druhé země NATO. Rakousko přitom přijalo status neutrality, i když se samozřejmě přiřazuje k pluralitnímu demokratickému systému. Železná opona k Mad'arsku v nás vytvořila hlubokou nedůvěru, avšak bariéry, které se v padesátých letech zdály nepřekročitelné, byly mezitím překonány. Dnes mají Rakousko a Mad'arsko nejen korektní, nýbrž dokonce dobré vztahy. Často žertem říkám, že naše vztahy jsou dnes lepší než ve společné monarchii.

Dnes nejsou potřeba víza, jede-li se přes hranice, a zavedli jsme dokonce malý pohraniční styk. Kdo přijede ráno do Vídně a rozhlédne se kolem Bellarie, uvidí desítky autobusů s mad'arskými návštěvníky. Naše hospodářská spolupráce je dobrá a naše spolupráce pomalu porušuje naši ústavu: naše spolkové země, které přece nesmějí dělat vlastní zahraniční politiku, mají samostatné styky s mad'arskými komitáty. Ted' jsme se dokonce dohodli vytvořit pro letní návštěvníky Balatonu rozhlasový program v němčině. To vše by před třiceti lety bylo nepředstavitelné.

Důvodem je jistě také sám vývoj obou států. Rakousko přijalo trvalou neutralitu. Na rozdíl od meziválečného období je hospodářsky kve-

loucí zemí. Zasazuje se za realistickou politiku a uvolnění a usiluje o stále lepší kontakty se svými sousedy.

Pokud jde o Mad'arsko, nemohu říci, co bylo rozhodující pro toto zlepšení vztahů; ale skutečnost, že existuje něco jako vlastní mad'arská cesta, myslím, že se to tak dá říci, a realistické využívání možností, k tomu určitě přispělo.

Touto politikou došlo v posledních dvouapůl desetiletích ke klidu v jedné části Evropy, která patřila vždy k nejsensibilnější. I v letech 1983-84, kdy spolu velmoci skoro nemluvily, tyto dobré vztahy vydržely.

Kopeczi: Já jsem se narodil v Sedmihradsku. Je to země rozličných jazyků, náboženství a kultur. Jako dítě jsem se učil mad'arsky, rumunsky a německy. Pocházím z kalvínské cirkve, poznal jsem i helvétskou víru a měl jsem příbuzné a známé, patříci ke katolické, luteránské, unitářské, řecko-východní a řeckokatolické víře. Sedmihradsko bylo zemí náboženské tolerance. Poznali jsme v této zemi ale i netoleranci, národnostní netoleranci a myslím, že když mluvíme o Evropě, nebo jen o střední Evropě, nemůžeme nepřipomenout konflikty v historii.

Jak jinak by bylo možné porozumět tomu, že se i v socialistické společnosti vyskytnou tendence, které bychom neočekávali, že například nacionalismus může ještě dnes hrát určitou roli. Myslím, že Sedmihradsko je skutečně dobrým příkladem pro rozdíly a pro společné znaky evropských dějin, pro spolupráci i konflikty.

Pokud jde o minulost rakousko-mad'arských vztahů, naše národy žily po staletí ve stejném státě. Z toho vyplývá, že jsme si z těchto dějin zachovali ve všedním životě velmi mnohé společné znaky.

Zabývám se jako historik mnoho let mad'arskými boji za svobodu proti Habsburkům v 17. a 18. století a s překvapením zjišťuji, že tyto boje nebyly prožívány jen na rovině vládnoucí třídy, ale i na rovině národa: v mad'arském lidovém básnictví je mnoho ozvěn těchto událostí. A ačkoli máme tak hluboké vzpomínky na tyto boje, podařilo se přesto - a to v poměrně krátkém čase - konstantní a společné elementy starých vztahů nejen zachovat, ale za zcela nových okolností obnovit.

Vycházím z toho, že kapitalismus a socialismus vedle sebe skutečně existují, i když se diskutuje o tom, co pojmy kapitalismus a socialismus znamenají.

Mad'arsko je socialistickou zemí. V posledních 25 letech jsme se v rámci socialismu pokusili vytvořit něco nového; chcete-li, novátorskou metodu socialistické výstavby. Myslím, že nás

to v našem pojetí socialismu dovedlo k jisté otevřenosti. A tak tomu není jen v případě Mad'arska, podobně úsilí vidíme i v jiných socialistických zemích. Domnívám se, že se v západní Evropě uchovává zastaralý obraz o socialistických zemích a že se nevidí nové věci, které se všude, nejen v Mad'arsku, provádějí.

Glotz: Kdybych měl vycházet z pojmu střední a východní Evropa ve smyslu Sinowatze a Kópecziho, museli bychom asi spolu s Hoffmannem říci „include us out“, protože jako syn české matky a německočeského otce bych sice jako osoba do toho mluvit mohl, ale jako někdo, kdo žije ve Spolkové republice a dělá politiku, bych pro to už příslušný nebyl.

Myslím si proto, že když zde mluvíme o evropské identitě, měli bychom se pokusit dostat se k jiné definici Evropy, než k té, která je stanovena světónázorově, ideologickými bloky. V tom vidím smysl tohoto rozhovoru. Když na Západě hovoříme o Evropě, máme sklon mluvit jen o západní Evropě, často dokonce jen o Evropském společenství, aniž bychom do toho zahrnovali neutrální státy nebo ty, které k němu nepatří. Do té míry je důležité dostat se k jinému pojmu Evropy.

Měli bychom snad postupovat empiricky a zeptat se: existuje nějaký souhrn společných zkušeností, které evropské národy udělaly a které jiným národům chybí? Vezmu zkušenost menších států v moderní hegemoniální struktuře mezi supervelmocemi, se Sovětským svazem na jedné a Spojenými státy na druhé straně. Tedy států, které svoji vlastní obranu už nemohou určovat a které vědí, že jsou míčem v této celé hře a že na jejich území - teď uvedu oba německé státy jako hraniční země - jsou uskladněny zbraně, které by jednou mohly také spustit, které nás ohrožují.

Uvedu vedle této zkušenosti zmenšené bezpečnosti, která by mohla být podle mne překonána jen „společnou bezpečností“, pojem ekologického ohrožení. Evropské země jsou převážně malé a nemohou zcela pochopitelně odpady jaderných elektráren zahrabat v poušti. Jsou proto automaticky i znečištěním svých řek nebo vzduchu ohroženy silněji než země s velkým prostorem - třeba Sovětský svaz nebo USA - a stojí zde před společným problémem. Nikde to nepocít'ují silněji, než když vedeme společně německo-československé rozhovory. A mám na mysli také kulturní zkušenosti, které sahají mnoho století zpět. Mluvíme-li o kulturní identitě Evropy, měli bychom se především zabývat posledními 400 roky, tj. evropským osvícenstvím. Je nutné však vědět, že to vše vyrostlo na humusu 3 000leté historie, na humusu řecké a římské a také křesťanské antiky let 1000 až 1500.

Vrátím se ještě jednou k pojmu celkové Evropy. Skoro se mi chce říci, že se musíme vrátit k

pojmu Evropy ve smyslu Panevropy, jak ho v r. 1923 rozvinul hrabě Coudenhove-Kalergi. Je zajímavé, že tehdy vyloučil Anglii a Rusko. Neberte to nyní doslova. Vezměme místo Anglie USA. Je jisté, že bychom honili mraky, kdybychom chtěli vyjít z toho, že by bylo možné mluvit o Evropě, ve které by na jedné straně USA a na druhé straně Sovětský svaz nehrály žádnou úlohu. To je nesmysl. Na druhé straně je však třeba vědět, že Sovětský svaz jako velmoc je mezitím přirozeně také neobyčejně silně ovlivňován svými asijskými územími - i když není pochyb, že část Sovětského svazu přísluší ke staré evropské tradici. Jako celek jej však chápou jako křídlovou mocnost Evropanů - a právě tak chápou i Američany. Považoval bych za nesmysl pokoušet se at' Mad'ary či NDR, anebo Spolkovou republiku odpoutat od jejich svazků. Je nutné je dál považovat za partnery jejich příslušných velmocí, nemá smysl politicky říkat něco jiného. Ale zachovávaní kulturní identity je v zájmu těchto menších národů. Jsem toho názoru, že dějiny mentality těchto menších evropských národů jsou v moderním technickém rozvoji (mám na mysli moderní média, zaplavení a odcizení jejich kultur) ohroženy. Měli bychom se proto pokusit formulovat pojem Evropy jako celku na základě kultury. Chtěl bych zakončit nedávnou větou Willyho Brandta: „Plochá mapa Evropy se opět stává reliéfem.“ Minil tím, že tendence kulturní svéráznosti, kterou mnozí už považovali za mrtvou, se opět začíná prosazovat. Citíme to v obou německých státech, v Mad'arsku, takové tendence však citíme u některých národnostních skupin, u Basků, u Flámů, Valonů. Považují růst této kulturní svébytnosti, vědomí vlastních dějin a tradic za hnutí, které by mělo být podporováno.

Hoffmann: Jsem rád, že je na nás při diskusi o Evropě pamatováno. V poválečné době se dlouhá léta v souvislosti s Evropou myslelo jen na Evropské společenství, na NATO, a západní Evropu a ve vědomí mnoha lidí končila Evropa na Labi.

Nikdy jsme s tím nesouhlasili, protože vycházíme z toho, že Evropa tvoří dialektickou jednotu od Atlantiku po Ural. Duchovní život všech evropských národů se navzájem proplétal a obohacoval a po mnoho staletí byla tato rozmanitost dokonce příčinou mnoha válek, poněvadž docházelo k pokusům vnutit svou víru, svůj systém, své ideje tomu druhému, získat jeho území, protože dominovala politika sily. I obě světové války s tím souvisí.

Proto je dobré zamyslet se nad tím, že opravdu dozrála doba - zda jsme schopni z této evropské historie vyvodit takové závěry, abychom v budoucnosti lépe obstáli. Stále ještě víme víc o tom, co se nám na tom druhém ne-

líbí, než o tom, co je u něho pozoruhodné. Největším nebezpečím dnes není mnohotvárnost nebo rozdílnost, ale okolnost, že jestliže nezachováme mír, budeme první, kteří zmizí ze Země. Dojde-li v Evropě k válce, bude zcela zničena.

Malé země nebudou moci přirozeně nikdy nahradit velké. A obráceně. Pokud jde o svazky a partnerství, zasazujeme se o tvořivý vztah. Nejde to vše však mechanicky. Jsou to komplikované procesy, které vyžadují hodně porozumění a velký cit pro situaci. Řešení světových problémů jen z Evropy nebude možné, ale bez Evropy to také nejde, ačkoli tyto tendence - plánovat a utvářet světové procesy tak říkajíc s vyloučením Evropy existují.

Sinowatz: Vycházím přirozeně také z toho, že náš svět je dnes silně předutvářen supermocnostmi. To je otázka jejich moci. Pro mne však právě proto má platnost věta: svět nepatří jen supermocnostem samým, patří také nám! Zejména pokud jde o tu tak často zapřísahanou identitu Evropy: ta je zdrojem síly pro evropské sebevědomí.

Slova střední Evropa se ještě téměř před 10 roky nesměla ani vyslovit bez toho, že by člověk upadl do podezření, že se pokouší sloučit různá stanoviska. Stejně tak se myslelo, že Evropa nesmí být chápána jako jednota, nýbrž jen jako východ a západ, jako EHS a RVHP.

Jestliže jsme tedy především na vrcholu studené války nemohli pojmát Evropu jako celek a mluvit tak o ní, musím také říci, že se východ Evropy choval jako ježek, že tam bylo málo ochoty k otevření a k opatřením, která by mohla být signálem pro to, co máme společného.

Ze všeho nejhorší by však bylo, kdybychom svoje protichůdné názory chtěli zatajovat. Musíme říkat otevřeně pravdu. Když tedy chceme dělat mírovou politiku, pak bychom neměli snižovat skutečnost, že máme v této části Evropy už čtvrté desetiletí mír v neposlední řadě díky vojenské rovnováze sil. Jistý realistický způsob nazírání je nezbytný a nesmíme se uchýlit k pacifistickým floskulím, ale považovat i problém zbrojení za konkrétní politický problém, na který máme vlatní názor ...

Měli bychom si najít oblasti, které jsou konkrétní a které musíme zvládnout. Patří k tomu také problém ochrany životního prostředí, komplexní otázek, které budou silně působit v příštích letech a při nichž nemůžeme zůstat omezeni na národní hranice. A ještě: to je právě otázka, kterou se budeme muset zabývat bez ohledu na ideologické hranice.

Jiným příkladem jsou hospodářské vztahy. Dál myslím na zajišťování energie. A přirozeně myslím na oblast umění. Ale právě to vyžaduje skutečnou otevřenost na všechny strany. Oblast umění musí být pojímána tak, že dává

prostor pro všechny směry a proudy a že averze proti některým směrům v umění od svého počátku nemůže být možná.

Glötz: Za prvé navrhuji, abychom používali širou pojem kultury. Za druhé, myslím, že potřebujeme jakousi evropeizaci politiky; to však znamená, že k takové evropeizaci právě v oblasti kultury (mimo svazkových struktur) musí dojít již v jisté nezávislosti na příslušných supermocnostech.

Myšlení velmocí vychází přirozeně ze zajištění moci a určuje ho zjednodušování. Na Západě existuje nebezpečí komerčně řízené kultury. Mám tím na mysli, že novými médii, přesněji ekonomicko-technickou organizací nových technik jsou jisté kulturní produkce evropských národů potlačovány a ničeny.

Obráceně existuje ve východoevropských zemích stejné nebezpečí, nevznikající z komerčnosti, ale ideologicky. A když Sinowatz poukazuje na to, že evropská kultura musí být ve všech zemích v celé mnohotvárnosti dostupná, cituji starého Bertolda Brechta, který žádal naprostou svobodu pro knihy, divadla, výtvarné umění, hudbu, film pro všechny „s jediným omezením“, které formuloval: „Žádná svoboda pro umělecká díla, která oslavují válku nebo ji představují jako nevyhnutelnou, a pro ta, která vyvolávají nenávisť mezi národy.“

Kópeczi: Dnes existuje nebezpečí, že kultura všedního dne bude ovládnuta konzumní kulturou a to je společné nebezpečí, nejen v západní Evropě, ale i v socialistických zemích.

Sinowatz: Ještě jednou zpět. Myslím, že u vás na východě chybí ochota připsát kritiku až - řekl bych - skoro ke seberození. A že podle měho nestačí odstranit trh.

Hoffmann: Když se hovoří o našem kulturním vývoji - ostatně nejen o kulturním vývoji - často to vede k používání klíšé. U nás existuje jiný systém demokracie než u vás, to je pravda. Ale existuje. Zůstanu jen u oblasti kultury. Myslíte vážně, že bych mohl dát intendantům - Německé státní opery v Berlíně, Komické opery, Berlinského souboru, Komické opery, Německého divadla - kteří jsou mi přímo podřízeni, rozkaz, co mají hrát?

U nás se diskutuje - nejméně stejně tolik - jako u vás. Jen se o každé věci hned nepíše v novinách. Ale jsou to velmi, velmi ostré duchovní spory.

Glötz: Jsem srozuměn s názorem, že západní média vývoj ve vašich zemích částečně nerozeznávají dost přesně. Ale nezapomínejte, že ve Spolkové republice, v Rakousku nebo v Itálii jsou celé skupiny českých, německých, maďarských a polských emigrantů - a to umělců, kteří ve svých zemích nesmějí publikovat a kteří jsou nyní u nás a naše debata je pochopitelně ovlivněna rozhovorem a dialogem s těmito Evropany. I to je součást Evropy.

BRUNO KREISKY: ČECHY V MÉM ŽIVOTĚ

(Dokončení přednášky, kterou měl dr. B. Kreisky v Kulturním klubu Čechů a Slováků v Rakousku)

Neřádně mi někdo, kdo je studoval, vyprávěl o aktech rakouského vyslance v Praze Marka. Chodil často k Benešovi, který s ním vedl hodinové rozhovory. Stále mu říkal, ať domluví své vládě, aby se připojila k Malé Dohodě. To v Rakousku, které se v osmnáctém roce vyslovilo pro anšlus s Německem, nebylo politicky dosažitelné. Ale jak vyplývá z Markových hlášení, když stále jakoby nerozuměl co Beneš myslí, začal ten být netrpělivý a najednou vyhrkl: - No přece něco takového jako staré Rakousko!

Doufám, že to souhlasí, že to není vymyšleno. O Janu Masarykovi není v té věci třeba vůbec pochybovat. To byl starý Rakušan - uvědomělý Čech, ale jeden z těch, kteří si byli role Rakouska vědomi.

Nejsem stoupenec politiky eskalace, nedělám si v té věci dnes žádné iluze, ale když jsem působil jako ministr zahraničí, řekl jsem si, že jestli vůbec existuje něco, co by pro Rakousko znamenalo působení za hranice jeho území, pak je to idea opatrného, především kulturního a hospodářského sblížení s těmi státy, se kterými jsme jednou společně žili. Tam totiž nezbyly až dodnes jen nádražní budovy, okresní hejtmanství a vím já co, se stejnými architektonickými prvky, tam žijí ještě lidé, pro které je staré Rakousko jako kulturní společenství realitou. S těmi se musíme pokusit spolupracovat, a to do té míry, abychom nebudili nedůvěru velmoci této oblasti, protože to by jim tato spolupráce nebyla dovolena.

Začal jsem opatrně se státem, s kterým jsme měli skutečné problémy, s Jugoslávií, a snažil jsem se jednou konečně jasně stanovit hranice, o které byla dvakrát pře. V roce 1918 a 1945 byli jugoslávští vojáci, jednou jako vojáci jugoslávského království, podruhé jako partyzáni, v Korutanech, v Klagenfurtu. A tak jsem chtěl, abychom u nich začali, a to z vlastních sil a v očekávání zlepšených vztahů. Provedli jsme to typicky rakouským způsobem. Koča Popovič (pozn.: jugoslávský státní sekretář zahraničních věcí) řekl, že nebudete politicky zcela snadně uzavřít smlouvu, ve které řekne a podepíše, že navždy uznávají tuto hranici. To by Slovinci, Koča Popovič byl Srb, nepřipustili. Tak jsme se dohodli na smlouvě, která se, myslím, jmenovala „Smlouva o zviditelnění hraničních kamenů“, které byly tehdy většinou zarostlé.

Za tím zviditelněním hraničních kamenů se samozřejmě skrývata - to nám oběma bylo z té pisemnosti jasné - hranice. A ta až do dneška platí. Po Jugoslávii jsem přemýšlel, kde je ještě nějaká komunistická strana, která je trochu uvolněnější a liberálnější. Byla tehdy pouze v Polsku, které se tehdy pod Gomulkou a Cyrankiewiczem uvolnilo z vlivu Sovětského svazu tak, že na tom ani Chruščov, který osobně přiletěl do Varšavy, nemohl nic změnit.

Jel jsem tedy do Varšavy. Ministrem zahraničí tam byl Rapacki, kterého jsem osobně znal. Jeho otec byl umírněný pravíkový sociální demokrat, reformista, který pracoval před válkou v Polsku v družstevnictví a poslal svého syna, který byl také družstevníkem, na několik měsíců k mému strýci do Prahy a tam jsem ho poznal. Rapacki se až do konce označoval za sociálního demokrata i když byl pro sloučení s komunisty.

Při této návštěvě mi ve Varšavě bylo umožněno v zahraničně-politické společnosti přednést řeč, která mi zajistila první velkou publicitu ve světě. Byla to řeč o heslu koexistence, které se tehdy objevilo, a o které Chruščov stále mluvil. Představil jsem politiku koexistence ze stanoviska Západu a moje řeč byla potom mnohonásobně otištěna v nejrůznějších novinách a časopisech. Frankfurter Allgemeine Zeitung jí věnovala celou stranu.

Proč jsem si tuto řeč na cestu do Varšavy připravil? Chtěl jsem, aby v této části světa byla známa naše stanoviska k problémům odzbrojení atd. atd., byla to doba, kdy studená válka právě skončila. A dále protože jsem byl toho názoru, že právo přednést takovou řeč má vlastně jen Rakušan. Nás si v Polsku vždy velmi vážili, Gierek mi jednou řekl, že sjednocenému Polsku přineslo rakouské Polsko velké kulturní dědictví.

Nu, a tak jsme začali s Polskem, šlo to velmi dobře, byli jsme pravděpodobně jediným západním státem, který s ním měl od začátku velmi dobré vztahy. Já jsem byl nějakou dobu něco na způsob doručovatele zpráv mezi Polskem a Adenauerem, což mě přivedlo do blízkosti tohoto velmi důležitého muže. Mnohem důležitější však bylo toto doručování zpráv mezi Sovětským svazem a Adenauerem, když ještě mezi sebou neměli žádné přímé vztahy.

Po Polsku pak přišlo Bulharsko, a to z jednoho velice kuriózního důvodu. Nepatřilo sice k Rakousku, společně s námi jen prohrálo první válku, ale Bulhaři měli po 2. světové válce nejmenší díl rakouského majetku a byli první, kteří byli ochotni ho vydat nebo zaplatit odškodnění. Pak přišlo Rumunsko a nakonec Československo, které vůči nám mělo až do té doby velmi odmítavý postoj, ale především bylo vůči nám velmi zadlužené, protože se tam nacházela velká část rakouského majetku.

Později se sice podařilo docela úspěšně rozběhnout společně předběžné rozhovory, ale po porážce Pražského jara došlo v Praze k takovému zostření režimu, že mám pocit, že až do nedávna

vládl v Československu pravý stalinismus. Nyní se zdá, že i v těchto vztazích nastalo mírné uvolnění, ale je to opravdu jen náznak. Naše vztahy se v minulosti už několikrát zlepšily, několikrát znovu velmi zhoršily. Mám stále smutný pocit, že bychom ve vztazích s Čechy měli být mnohem dále než jsme, ale zdá se, že to má vnitropolitické důvody.

A nyní k poslední kapitole. Je to pokus opatrně naznačit, co by s ohledem na reálné poměry, tak jak dnes existují, bylo snad myslitelné během dohledného, relativně krátkého časového období. Jestliže by ve vysoké politice - a to je ta velká otázka - došlo k pokračování politiky v duchu Zheny přes všechny pokusy některých částí americké administrativy tomu zabránit, musí dojít, a to velmi brzy k určitým konkrétním výsledkům, i když pro začátek jenom v homeopatických dávkách; trochu odzbrojení tu a trochu méně prudké reakce tam.

Při tom to však nebude moci zůstat, protože Gorbačov, na rozdíl od kruhů, které tam dříve vládly, ví, čeho se Sovětském svazu nedostává. Z toho, co řekl ve svém velkém interview pro Time vyplývá, že Sovětský svaz je velmocí pouze pro začátek války, jen pro ten okamžik, během kterého si oba způsobí ty nejtěžší škody; ale však, kdyby měla trvat déle, pokud je něco takového vůbec možné, protože Sovětský svaz a Spojené státy, které dnes oba mají „overkillcapacity“, jsou, jak to jeden známý vědec vyjádřil, jako dva škorpióni, uzavření v jedné láhvi a schopní si vzájemně přivodit smrt, ale pouze za cenu vlastní smrti. Stát, který každý rok musí nakupovat za miliardy pšenice aby mohl uživit svůj lid, není žádná velmoc v pravém slova smyslu. Je velký a je mocný, ale hospodářsky zkrátka není schopný vyvinout sílu, která k tomu patří.

Kdysi jsem byl jedním, bohužel jen krátce úřadujícím prezidentem (pozn.: jde o J.F. Kenedyho) požádán o radu v otázce dodávek obilí. Řekl jsem mu tenkrát:

-Chtějí vám přece zaplatit zlatem. Představte si pana Chruščova, který přijde ke svým Rusům a řekne: Chceme zaplatit za obilí zlatem, ale oni zlato nevezmou. Chtějí tedy, abychom měli hlad.- To by byla u Rusů, kteří jsou tak patriotičtí, ohromná propaganda!

Jsem toho názoru, že Gorbačov opravdu myslí to, co říká a jsem toho názoru, že potřebuje velmi přesvědčivé důkazy, že druhá strana to chce také tak. A o to jde až do příštího setkání na nejvyšší úrovni.

Pokud z toho nic nevzejde, bude tato vrcholná diplomacie pomalu ustávat, jestli bude vůbec nějaké pokračování následovat, a budeme zase tam, kde jsme byli před rokem. Půjde-li to však dále a dospějeme-li k relativní politice uvolnění, pak existuje určitá šance liberalizace, jako tomu v takových fázích uvolnění vždy bylo.

Určitá míra vnitřní a zahraniční politické liberalizace bude tedy možná, když se znovu vrátíme k politice uvolnění. Tentokrát to bude obtížnější, protože potřebujeme globální uvolnění a protože existují krizová ohniska mimo Evropu. Mili přátelé, nepřednesl jsem vám zde žádný teoretický příliš strukturovaný referát, protože toho v poslední době prostě nejsem schopen; začal jsem svým blízkým vztahem k bývalým rakouským Čechům a Moravě, a sice v duchu Panslavistického kongresu, který se konal v roce 1848, kde se, jak víte, mluvilo o rakouských Čechách, o rakouské Moravě a rakouském Slovensku, a kde se tenkrát, myslím, říkalo, že kdyby Rakouska nebylo, tak by muselo být vytvořeno. Nikdy jsem to nechápal jako potvrzení Rakouska hrabat a baronů, generálů a byrokracie, a také ne jako německé Rakousko; chápal jsem to vždy jako Rakousko, v kterém se bere na vědomí, že z těch 55 milionů obyvatel, kteří v něm žili, mluvilo německy právě jenom 10 milionů, 10 milionů mluvilo maďarsky a zbytek byly slovansky mluvící národy; Rakousko tak pro mne bylo vždy zároveň druhým slovanským státem Evropy. Kdybychom si byli této skutečnosti tehdy lépe vědomi, byla by bývala snad naděje, vytvořit v tomto duchu federalistickou říši, zda s korunou nebo bez koruny, to je v tomto případě zcela nedůležité, ale vytvořit federální stát, který by byl, jak si to Renner představoval, velkým středoevropským hospodářským společenstvím. Dnes můžeme říci, že svět by byl vypadal jinak, než jak vypadá.

NA OKRAJ

TEZEMI PETRA GLOTZE.

jejichž shrnutí jsme přinesli v 2. čísle **KORESPONDENCE**, se široce (celkem 8 strojopisných stran) zabývá Václav Slavík v 8. čísle samizdatu *Ze zásvuky a z bloku*. Některé otázky, které klade (např. proč Glotz nezabíráje SSSR jednoznačně do Evropy) snad vysvětlí výtah z *Dialogu protikladů* v tomto čísle, kterého se Glotz také zúčastnil.

K NĚKOLIKA dotazům:

KORESPONDENCE

je zaslána zájemcům v Československu zcela bezplatně. Stačí sdělit na *Postfach 14, 1016 Wien*, O sterreich nějakým způsobem adresu; doporučujeme však legální cestu pošou - zijeme přece v Evropě po Helsinkách. Skutečným zájemcům mimo Československo **KORESPONDENCI** rádi zašleme za režijní příspěvek na poštovné (*Zentralsparkasse Wien, Konto Nr. 655 133 104, Sozialdemokratische Korrespondence*)

KORESPONDENCE

Vydává Kruh československých sociálních demokratů v zahraničí.
A-1016 Wien, Postfach 14

k